

Anadolu Din ve İnançları Platformu / Kültürel Mirasımızı Sırtlayanlar / Bölüm 3

Fatih Güden ile Van Ermeni Kültürel Mirası ve “Sessiz Çamlar Belgeseli”

KONULAR: Van tarihi ve kültürel miras alanları, Gürpınar’da Hristiyan mimari yapıları, Nasturi yapıları, belgeselin oluşum ve gösterim süreçleri

Kültürel Mirasımızı Sırtlayanlar serimizin bu bölümünde konuğumuz Van'dan sanat tarihçi Fatih Güden. Kendisi “Sessiz Çamlar” belgeselinin de yapımcısı.

Fatih Güden- Van Yüzyıl Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünde yüksek lisansa devam ediyorum. Yaklaşık 10 yıldır Van Gölü havzasındaki Hristiyan dini mimarisi üzerine saha çalışması yapıyorum. 2011 yıllarıydı, bir arkadaşımınla birlikte fotoğraf çekmek için coğrafyamızı, bölgemizi gezelim dedik. Fark ettik ki biz yaşadığımız coğrafyayla ilgili hiçbir şey bilmiyormuşuz. Bunu her gittiğimiz köyde eski bir kilise yapısı ya da manastır görünce fark etmeye başladık. Bu yüzden bir süre sonra bu yapıların fotoğraflarını çekip arşivlemeye doğru kanalize olduk. Sonrasında sanat tarihi bölümünü okuyayım dedim. Araştırmalarım sonucunda Ermeni kiliseleri üzerine ciddi bir arşiv oluşturdum. Devam ediyorum, halen kendimi yolun başında görüyorum. Bu anlamda çok ciddi çalışmalar yapan hocalarımız var. Bu işi insanlarımızla buluşturma anlamında çalışmalar yürütmeye karar verdim.

Nükhet Everi- Bölgeyle ilgili biraz bize bilgi verebilir misin? Van çok önemli bir şehir çünkü.

Fatih Güden- Bölgeyle ilgili çok çok az bilgiye sahiptik. Ahtamar Adası'ndaki manastırdan haberdarız. Yedi kiliseyi belki biliyordur insanlar. Bir de Çarpanak Adası'nda bir manastır olduğunu biliyor. Van sancağı, Van eyaleti sınırları içerisinde 1878 İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin verilerine göre 399 kilise, 57 manastır yapısı olduğunu öğrenince şok oldum. Devlet arşivlerinden, Osmanlı'nın 1915'den sonra yaptığı bir sayıma göre Van merkez nüfusunun 10 bini Müslüman, 24 bini gayrimüslimden oluşmakta. Ancak bugün ayakta kalabilen yapıların sayısı 100'ü belki geçer belki geçmez. Halen saha çalışmaları devam ediyor. Bazı dağ köylerinde kiliselerle karşılaşabiliyoruz. Literatürde olmayan yapılar bunlar.

Nükhet Everi- Senin bir tez çalışman da var bildiğim kadarıyla. Gürpınar'daki Hristiyan dini mimarisi üzerine değil mi? Hiç keşfettiğin bir yer oldu mu? Çünkü keşif çok farklı bir şeydir.

Fatih Güden- İki yıldır Gürpınar'daki Hristiyan dini mimarisi üzerine çalışıyorum. Gürpınar'da toplamda 76 tane köy listeledim, bu köylerden yaklaşık 25 tanesi tamamen Ermeni köyü, bir 30 tanesi Kürt-Ermeni karışık köyler. Geri kalan 20 küsur tanesi de tamamen Kürt köyü olarak geçiyor. Bugünkü Gürpınar ilçesi sınırları içerisinde 9 tane yapı bulduk. Bunlardan 2 tanesi literatürde bulunuyor. Hokyatz Manastırı ve Der Meryem dediğimiz Norduz Vadisi'nde bir manastır. Bu ikisinin dışında bulduğumuz yedi tanesi henüz literatürde olmayan köylerin içinde bulunan ve herhangi bir akademik çalışmanın yapılmadığı yapılar. İki tanesi Nasturi, yani Doğu Suriyenlerine ait manastırlar. Gürpınar çok zorlu bir coğrafya. Feraşın Yaylası askeri operasyonların çok yoğun olduğu bir bölge olduğu için oralara gitmek çok sıkıntılı. Birkaç kez gitmeye çalıştım, izin alamadım. Barış sürecinde gidebilmişim. Şimdi tekrar gidip ölçüm yapmam gerekiyor ama gidemiyorum.

Bu bölgede en önemli yapılardan bir tanesi bu Hokyatz Manastırı, Ermeni tarihi anlatısına göre, 4. yüzyılda cüzzam hastanesi olarak kullanılan bir yapı. Kudüs'e hacca giden

Ermenilerin konakladığı 22 odalı çok büyük görkemli bir yapı. Çok önemli bir yapı ama hiç kimsenin bilmediği bir noktada, coğrafi olarak çok zor bir konumda.

Sessiz Çanlar belgeseline yapıyı da katmaya çalıştık ama askeriye bir türlü izin vermediği için çekim yapmaya gidemedik.

Der Meryem Manastırı'nın şöyle güzel bir tarafı var. O bölgede yaşayan yeni evli çiftler çocukları olmadığı zaman o manastıra gider, horoz kesip adak adarlar. Ve ilginçtir, büyük çoğunluğunun da çocuğu olur. Kız olursa Meryem, erkek ise İsa koyarlar ismini. O bölgedeki köyleri gezdiğiniz zaman görüyorsunuz orada zaten Meryem diye, İsa diye bir sürü çocuk var böyle. Bununla ilgili bir proje hazırlıyoruz.

Nükhet Everi- Nasturi yapılarından da biraz bahsedebilir misin?

Fatih Güden- Gürpınar'ın en güneyinde Kırkgeçit diye bildiğimiz bir bölge var, bir mezra var. Kırkgeçit Beldesi'nin 20 km güneyinde Topyıldız ve Atbinen köyü, birinde kilise, büyük oranda yıkılmış durumda. Manastır kısmen daha sağlam duruyor. Oradaki insanlar bile ne kadar kıymetli bir yapı olduğunun farkında değil.

Nükhet Everi- Böylece benim bir teorim vardı, o da ispat edilmiş oluyor. Asur İmparatorluğu Van'a doğru gidememiş. Gitmeye çalışsa bile orayı alamamış. Urartular da bir türlü Mezopotamya'yı alamamışlar. Böylece zaman içinde arada bir sınır çizmişler. İşte tam o sınırdaki Nasturi kilisesi bulunuyor.

Fatih Güden- Tam da öyle ve hatta orada Erken Demir Çağı yapıları keşfettik. Dirhe dediğimiz. Bölge halkı tarafından dev evleri diye geçiyor. Devlerin yaptığını inanılıyor. Bazı araştırmacılar onların Urartu sınır karakolları olduğunu söylüyor.

Nükhet Everi- Gelecek projeleriniz nelerdir?

Fatih Güden- Sessiz Çanlar projesinin belgesel kısmı birkaç farklı projenin ilk ayağı. Belgesel kısmını yapma amacımız insanlarımızı bilinçlendirmek. En azından mevcut hallerinin korunabilmesi için içinde yaşadığımız toplumu bilinçlendirme adına böyle bir proje yapmaya karar verdik. İkinci kısmı olarak, biz bu filmi kendi halkımıza, bu bölgede yaşayan insanlara ne kadar çok izletirsek, onları o kadar bilinçlendirmiş oluruz, o kadar farkındalık yaratmış oluruz. Yani çobanlardan tutunda köylülerin hepsi o yapılara defîne olarak bakıyor.

Belgeselde görmüşsünüzdür, güzel resim yapan, ressam bir arkadaşım var. Onunla birlikte fotoğraf ve resim sergisi yapmayı düşünüyoruz. Son olarak Ermenistan ve Türkiye arasında bir öğrenci değişim projesi yapmayı planlıyorum. Yani orada lisans üstü düzeyde eğitim gören bu alana karşılık gelen öğrencileri burada konaklatıp, bu yapıları gezdirip bir kültürel kaynaşma sağlayabiliriz, ön yargıların kırılması adına.

İlk olarak belgesele cüzi de olsa bir destek alabildik. Bundan sonraki projeler için umarım destek bulup devam ettirebiliriz.